

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ
КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ НАУКОВОГО ФОРУМУ**

21 червня 2023 року

Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2023

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 3 від 19.06.2023 р.)

Редакційна колегія:

- Андрущенко Віктор Петрович** – доктор філософських наук, професор, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, член-кореспондент Національної академії наук України, академік Національної академії педагогічних наук України;
- Горінов Павло Валерійович** – кандидат юридичних наук, директор Навчально-наукового інституту права та політології, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Драпушко Ростислав Григорович** – кандидат філософських наук, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність), доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Сопілко Ірина Миколаївна** – доктор юридичних наук, професор, керівник апарату Національної комісії з радіаційного захисту населення України, головний науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» ННІ права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений юрист України;
- Торбін Григорій Мирославович** – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;
- Чемакіна Октябринна Володимирівна** – кандидат архітектури, доцент Українського гуманітарного інституту.

П 83 **ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ:** збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 396 с.

ISBN 978-966-931-281-5

Збірник матеріалів Наукового форуму *«Протидія терористичним актам у міському середовищі»* присвячено комплексному вивченню проблеми протидії тероризму у міському середовищі. У збірнику представлено результати досліджень, що детально розглядають правові аспекти боротьби з тероризмом у міському середовищі, екологічні наслідки терористичних актів і стратегії екологічного відновлення, психологічні наслідки для місцевого населення та підходи до психологічної реабілітації, соціальні наслідки тероризму та розвиток стійкого соціального середовища, а також архітектурні рішення для забезпечення безпеки та мінімізації наслідків терористичних актів.

Збірник розраховано для науковців, фахівців та інших зацікавлених осіб, які досліджують проблематику протидії терористичним актам з правових, екологічних, психологічних, соціальних, архітектурних аспектів та охорони здоров'я.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 343.326-048.66(477-21)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-NF_NNIPiP_2023

ISBN 978-966-931-281-5

© Автори публікацій, 2023
© Навчально-науковий інститут права та політології, 2023
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023

КРОТЕНКО ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

АФУЗОВА ГАННА ВАЛЕРІЇВНА,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

НАЙДЬОНОВА ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА,
доцент кафедри спеціальної психології та медицини
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕТОД ПРОТИДІЇ ВПЛИВУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сьогодні, в часи повномасштабної війни проти України, головним чинником психологічної травматизації населення є перебування у тривалій ситуації невизначеності в умовах воєнного стану. Очевидно, що активні воєнні дії на значній території України чинять руйнівний вплив на психічний стан усіх громадян країни. Крім того, всією територією України ворог безперервно застосовує терористичні атаки у міському середовищі, спрямовані на залякування та знищення мирних містян, причому робить це переважно вночі, що особливо негативно впливає на психічний стан людей та є загрозою для формування віктимності як стійкої властивості особистості відчувати себе жертвою. У соціально-психологічному аспекті віктимність розглядається як соціально-психологічний феномен, притаманний особистості, що може бути визначений через здатність та схильність за певних обставин стати жертвою злочину [4]. Зауважимо, що віктимність потенційно притаманна кожній людині і може бути або реалізована певним злочинним актом, або ж залишатися потенційною. Інтенсивність прояву такої схильності залежить від набору особистісних якостей та звичних моделей поведінки кожного індивіда. А отже – може корегуватись у процесі становлення особистості за допомогою психологічних прийомів і методів, спрямованих на протидію руйнівного впливу на психіку людини терористичних актів у міському середовищі.

Загалом, у ході еволюції людство виробило певні моделі поведінки, що дають можливість уникати небезпеки та зберігати життя. Зокрема, таким запобігачим механізмом є інстинкти – вроджені реакції та поведінкові акти, що набули вигляду успадкованих фіксованих форм дії. Але в умовах масованих ракетних атак таких спадкових механізмів для збереження психічного здоров'я недостатньо, тому важливо вчитися переналаштувати свої поведінкові реакції на усвідомлення загрози та напрацювання ефективних психологічних

методів і прийомів, спрямованих на усвідомлювану протидію впливам терористичних актів на внутрішню цілісність та психічну стабільність і стресостійкість.

Крім того, сучасні реалії життя в умовах здійснення постійних терористичних актів у міському середовищі породжують появу у всіх верств населення безлічі різних страхів, які ускладнюють їх інтелектуальну, побутову, виробничу та творчу діяльність. Причому у цей важкий період нашого життя починають виникати не лише обґрунтовані страхи, але й безпричинні, неспецифічні. І саме вони є свідомством розвитку невротичних станів та появи неврозів – психогенних порушень особистості, що виникають унаслідок глибоких емоційних переживань, над якими людина втрачає контроль.

Прояви неврозу можуть бути різними, у тому числі це може бути енурез, енкопрез, заїкання, депресії, фобії, загальмованості, порушення харчування, гризіння нігтів, ссання пальців, нав'язливі дії (витирання пилу, нав'язливе рахування, тіки), надмірна прив'язаність до когось з рідних (у дітей та підлітків – до матері), істерики при розлученні, антисоціальна поведінка, порушення діяльності та навіть фізіологічного функціонування організму і т.д.

У сучасній психології виокремлюють різні види неврозів: невроз страху, неврастенія, невроз нав'язливих станів. У дітей та підлітків тривожність і страхи іноді набувають деструктивного характеру та перешкоджають не лише інтелектуальній і творчій діяльності, але в цілому можуть гальмувати особистісний розвиток, сприяючи дезадаптації та порушенню соціалізації.

Важливою складовою у розвитку дітей та підлітків є саме емоційна сфера, оскільки ніяке спілкування, ніяка взаємодія не будуть ефективними, якщо його учасники не здатні, по-перше, зчитувати емоційні стани іншого, по-друге, управляти власними емоціями. Формування емоційної сфери є однією з найважливіших умов становлення особистості у дитячому та підлітковому віці, адже саме в ці періоди життя досвід людини безперервно і стрімко збагачується та потребує кваліфікованої допомоги психолога (особливо у ситуації тотальної напруги, страху та невизначеності, породжених терористичними актами).

Складні умови критичної невизначеності, перманентної кризи та полікризового нашарування, збільшення напруги у зв'язку з пролонгацією небезпечних для життя подій обумовлюють актуальність проблеми пошуку змісту та результативної життєстійкості особистості, сформованості та розвитку в неї певних компетентностей, що сприяють резильєнтності, відновлюваності, визначають перегляд та екзистенційну інтерпретацію попереднього життєвого й особистісного досвіду.

Отже, логічним у даних складних життєвих обставинах буде зосередження уваги на необхідності реалізації заходів, спрямованих на профілактику та корекцію таких емоційних порушень, як страхи, тривожність, неврози.

Сучасна психологічна наука та психотерапевтична практика має значний арсенал прийомів і методів корекції емоційних порушень (ігротерапія, логотерапія, психодрама, гештальт-терапія тощо). Ми надаємо пріоритет арт-терапії в роботі з дітьми, підлітками та дорослими при різних емоційних порушеннях, зосереджуючи свою увагу більшою мірою на підлітках. У роботі з підлітками дуже важливо використовувати гнучкі форми психотерапевтичного

впливу. І саме арт-терапія надає можливість програвати, переживати, усвідомлювати конфліктну ситуацію чи проблему найбільш зручним для психіки дитини способом – через проекцію на рівні підсвідомого.

Взагалі арт-терапевтичні техніки побудовані на використанні мистецтва як символічної діяльності. У ході їх застосування спрацьовує два механізми психологічного корекційного впливу: 1) спрямований на вплив мистецтва через символічну функцію реконструювання конфліктної травмуючої ситуації та знаходження виходу через переконструювання цієї ситуації; 2) пов'язаний з природою естетичної реакції, яка дозволяє змінити реакцію проживання негативного афекту на формування позитивного афекту, який приносить насолоду. Основні функції арт-терапії: катарсична (очищаюча, звільняюча від негативних станів); регулятивна (зняття нервово-психічної напруги, регуляція психосоматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану); комунікативно-рефлексивна (забезпечує корекцію порушень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки).

До того ж, арт-терапія ефективно поєднується з іншими терапевтичними напрямками: ігротерапією, казкотерапією, драматерапією, музикотерапією – і часто вони реалізуються у поєднанні. Вона включає в себе малюнкові техніки, роботу з неструктурованим матеріалом (глина, пластилін, пісок, сипучі матеріали), роботу з папером (аплікації, оригамі).

На основі теоретичного аналізу існуючих психотерапевтичних технік і досвіду реалізації їх на практиці ми створили програму арт-терапевтичного впливу, спрямованого на профілактику та корекцію неврозів у дітей і підлітків. Дані техніки можуть бути використані у роботі з дітьми від 5 до 18 років, як у груповій, так і в індивідуальній роботі. Опис механізмів впливу на емоційний стан дитини представлений у кожній техніці. Наприклад, головною метою застосування техніки «Ліплення страхів» є трансформація негативного образу в позитивний, що сприяє зміні ставлення до своїх страхів, їх прийняттю. При використанні техніки «Лабіринт страхів» спрацьовує терапевтичний ефект від розривання паперу, сам процес дозволяє зняти напругу та сприяє формуванню у дитини почуття власної переваги та відчуття своєї влади над страхами.

Загальними цілями реалізації програми є: 1) знаходження шляхів активного вирішення проблем за рахунок розуміння особистісних ресурсів; 2) сприяння розвитку резильєнтності особистості за допомогою активації особистісних ресурсів і здібностей засобами арт-терапевтичних технік. Програма спрямована на розкриття особистісних ресурсів і мобілізацію можливостей підлітків для прийняття позитивних рішень у найскладніших життєвих ситуаціях, у тому числі в умовах здійснення постійних терористичних актів у міському середовищі, задля розвитку рівня резильєнтності.

Завданням програми є розвиток вміння діяти адекватно та продуктивно у різних життєвих ситуаціях; формування навичок усвідомлення та вербалізації особистісних ресурсів, що розкривають психологічні механізми резильєнтності; опанування способами емоційної регуляції власного емоційного стану та психотехніками, що сприяють розвитку рівня резильєнтності.

Перевагами запропонованої програми є доступність, зрозумілість завдань,

системний підхід і короткостроковість, а також можливість проведення занять у індивідуальній та груповій формах 1 раз на тиждень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резильєнс: посіб. з провед. тренінгу / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 174 с.
2. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. Т. 3. 2018. Вип. 14. С. 26–64.
3. Лукомська С. О. Тренінг життєстійкості особистості. Психологія людини: свідомість і реальність: зб. матеріалів VIII Міжнародної наук.-практ. Конф. (30–31 жовтня 2018 р., Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 147–150.
4. Корсун С.І. Психологічні засади терористичної віктимності. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 189–197.